

नेपाललाई रिमोट वर्क गन्तव्यको रूपमा विकास गर्न

आफ्नै घर वा कार्यस्थलमा बसेर रोजगारदाताको काम गर्न पाउने नीतिगत प्रबन्ध

रिमोट वर्क सम्बन्धी वर्तमान व्यवस्था

१. विद्यमान श्रम ऐनले रिमोट वर्कको व्यवस्था गरेको छैन. श्रम ऐनको दफा ११ ले आकस्मिक रोजगारीका लागि बाहेक अन्य सबै रोजगारीमा रोजगारदाताले रोजगार सम्झौता नगरी कसैलाई काम लगाउन नपाइने भनेको छ. ऐनको दफा १० ले रोजगारदाताले ६ प्रकारले रोजगारीमा लगाउन सक्ने भनेको छ: (क) नियमित रोजगारी, (ख) कार्यगत रोजगारी, (ग) समयगत रोजगारी, (घ) आकस्मिक रोजगारी, र (ङ) आंशिक रोजगारी. श्रम ऐनले श्रमिकलाई काम लगाउने समय, कार्यस्थल र विदाको प्रावधानहरू तोकेको छ.
२. विद्यमान श्रम ऐनका प्रावधानहरू विश्लेषण गर्दा यसले नेपालमा आफ्नै घर वा आफ्नै कार्यस्थलमा बसेर विदेशको कुनै रोजगारदाताको काम गर्ने “रिमोट वर्कर” लाई समेटेको देखिँदैन.

रिमोट वर्कको प्रचलन र प्रकृति

३. महामारीका कारणले नियमित रोजगारीमा रहेकाहरूलाई रोजगारदाताले रिमोट वर्क गर्न दिन थाले. कोभिड-१९ महामारीका बेला रोजगारदाताले तोकेको कार्यस्थलमा गएर काम गर्न सम्भव नभए पछि विश्वभरि घरबाट काम गर्ने (वर्क फ्रम होम) वा रिमोट वर्कको प्रचलन बढ्यो. परामर्शको काम वा सूचना प्रविधिमा आधारित सेवाको काम कोभिड-१९ अघि पनि घरमै वा आफ्नै कार्यस्थलमा बसेर सेवा करारको रूपमा पहिले पनि हुन्थ्यो.
४. कोभिड-१९ को महामारी पछि व्यक्तिले रोजगारदाताको कार्यस्थलमा नगई घरमै वा आफ्नो कार्यस्थलमा बसेर काम गर्ने प्रचलन बढेको छ. कतिपय मुलुकका निकायले आफ्ना रिमोट वर्करलाई जहाँ सुविधा हुन्छ, त्यहाँ बसेर काम गर्न पाउने व्यवस्था गरेका छन्. सूचना प्रविधिको विकास हुँदै जाँदा कतिपय सूचना-प्रविधिमा आधारित सेवा प्रदान गर्ने कम्पनीहरू कानुनी रूपमा कुनै निश्चित ठाउँमा दर्ता भए पनि कुनै भौतिक उपस्थिति बिना पूर्णतः नियमित रिमोट वर्कर राखेर चल्ने गरेका छन्.
५. नेपालमै बसेर विदेशमा रहेको कुनै निकायको वा रोजगारदाताको रोजगारी लिने विषयमा श्रम ऐनमा कुनै प्रबन्ध छैन. यस सम्बन्धी कुनै नीतिगत व्यवस्था नभएकाले कतिपय नेपाली युवाहरूले विदेशी कम्पनीको नियमित रोजगारीका रूपमा नेपालमै बसी काम गरेका छन्. जुन काम बापतको तलब नेपाल भित्र्याउन उनीहरूलाई सहज नभएकोले धेरैले विदेशकै खातामा जम्मा गर्न लगाएर विप्रेषणका रूपमा नेपाल भित्र्याउँछन्.
६. कतिपय विदेशमा बसेर काम गरी रहेका नेपाली युवाहरूले आफूले काम गरिरहेको कम्पनीसँग रिमोट वर्क गर्ने स्वीकृत लिएर नेपालमा रहेका आफ्नो परिवारसँग बसेर काम गर्न खोज्दा सम्बन्धित कम्पनीले नेपालमा रिमोट वर्क सम्बन्धी सरकारी नीति नभएकोले मिल्दैन भन्ने जवाफ पाएको बताउँछन्.
७. घरमै बसेर रोजगारी गर्ने मानिसहरू तीन किसिमका हुन्छन्: (क) नियमित रिमोट वर्कर, (ख) डिजिटल घुमन्ते (डिजिटल नोम्याड्स), र (ग) स्वतन्त्र पेशेवर.

ग्रेथजिला इन्क--कुनै भौतिक कार्यस्थल नभएको कम्पनी

ग्रेथजिला इन्क तीन जना नेपाली युवाले सन् २०१४ मा संयुक्त राज्य अमेरिकामा खोलेको कम्पनी हो, जसको कुनै भौतिक कार्यालय छैन. अहिले कम्पनीमा ४० जना भन्दा बढी कर्मचारी छन्, तर उनीहरू तीन मुलुकका १० वटा भन्दा बढी सहरमा आफ्नै घर वा कार्यस्थलमा काम गर्छन्.

८. नियमित रिमोट वर्कर कुनै खास कम्पनीका नियमित कर्मचारी हुन्, तर तोकिएको कार्यस्थलमा गएर काम नगरी आफ्नै घर वा आफ्नो कार्यस्थलमा काम गर्छन्,
९. डिजिटल घुमन्ते (डिजिटल नोम्याड्स) एकै ठाउँमा बसेर काम गर्दैनन्, पर्यटकीय गन्तव्यहरूमा गएर महिनौं बस्छन् र त्यहीबाट काम गर्छन्, डिजिटल घुमन्तेले खोज्ने भनेको राम्रो इन्टरनेट सञ्जाल, सस्तो तथा रमणीय गन्तव्य, सहज अन्तरराष्ट्रिय आवागमन र सुरक्षा हुन्छ। यिनीहरू कुनै खास कम्पनीको नियमित कर्मचारी हुँदैनन्, एकै समयमा एक भन्दा बढी कम्पनीको काम गरेका हुन सक्छन् वा आफ्नै इन्टरनेटमा आधारित व्यवसाय चलाइरहेका हुन सक्छन्,
१०. स्वतन्त्र पेशेवर: निश्चित विषयमा दक्षता हासिल गरेका पेशेवरहरूले साधारणतः एक समयमा धेरै कम्पनीका आफ्नो पेशागत दक्षताको विषयमा परामर्श वा सेवा दिइरहेका हुन्छन्,

किन आवश्यक छ रिमोट वर्क नीति?

११. रिमोट वर्कका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गरेर वैदेशिक मुद्रा आर्जनको स्रोत बढाउन र मुलुकबाट हुन सक्ने दक्षता पलायन (ब्रेन ड्रेन) रोक्न सकिने भएकोले विभिन्न मुलुकले सहजीकरणको प्रबन्ध गरेका छन्, असल रिमोट वर्क नीतिले बढी खर्च गर्ने पर्यटकको बसाइ अवधि लम्ब्याउन सकिन्छ, जसले पर्यटन क्षेत्रको वृद्धिमा सहयोग पुग्छ। थप गुणस्तरयुक्त रोजगारी सिर्जना हुन्छ, डिजिटल घुमन्तेका लागि सबै मौसम उपयुक्त हुन्छ, जसका कारण सबै मौसममा पर्यटन व्यवसाय चल्छ, डिजिटल घुमन्तेबाट सीप हस्तान्तरण हुने सम्भावना रहन्छ, जसले गर्दा स्थानीय युवाहरू उद्यमी बन्न सक्छन् र स्टार्ट-अप उद्यम वृद्धि हुन सक्छ। जहाँ रिमोट वर्कर र डिजिटल घुमन्तेको सघनता बढ्छ, त्यहाँ प्रविधिसम्बन्धी वास्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूले आफ्नो उपस्थिति र लगानी बढाउँदै लगेको देखिन्छ। यो सबैले ज्ञानमा आधारित अर्थतन्त्र निर्माणमा सहयोग पुग्छ।
१२. पाँच वटा कारणले नेपाल रिमोट वर्कर र डिजिटल घुमन्तेका उपयुक्त गन्तव्य हुन सक्छ। पहिलो हो नेपालको रमणीय भूगोल र अनुकूल जलवायु, दोस्रो, तुलनात्मक रूपमा नेपालमा जीवन निर्वाह लागत कम छ र दक्ष युवा जनशक्ति बढ्दै छ। तेस्रो हो नेपालको सांस्कृतिक विविधता र चौथो उपलब्ध दक्ष जनशक्ति अंग्रेजी भाषामा देखल राख्छन्, जुन अन्तर्राष्ट्रिय सञ्चार र कारोबारको लागि आवश्यक छ। पाँचौं, नियमित र विश्वसनीय विद्युत आपूर्ति सूचना-प्रविधि सम्बन्धी कामका लागि आवश्यक हुन्छ, जसमा नेपालले आफ्नो क्षमता विस्तार गर्दै छ।

अन्य देशले के गरिरहेका छन्?

१३. रिमोट वर्कर र डिजिटल घुमन्तेलाई कम गर्ने अनुकूल वातावरण निर्माण गर्न विभिन्न मुलुकले सफल अभ्यास गरेका छन्, कतिपय अभ्यास हामीले प्रारम्भमै लागु गर्न संस्थागत तथा शासकीय क्षमता नपुग्न सक्छ। यदि संस्थागत क्षमता भएन डिजिटल घुमन्तेका लागि लिइने लचिलो नीतिका दुष्परिणाम आउन सक्छन्, यहाँ केही मुलुकले गरेका नीतिगत व्यवस्थाको संक्षिप्त झलक प्रस्तुत गरिएको छ।
१४. इस्टोनियाको इ-रेजिडेन्सी कार्यक्रमले अभौतिक रूपमा व्यवसाय शुरू र संचालन गर्ने सुविधा दिएको छ। करीब १४ लाख जनसंख्या भएको उत्तर युरोपेली मुलुक इस्टोनियाले विश्वका जुनसुकै मुलुकका मानिसलाई पनि इस्टोनियामा विद्युतीय पहिचान नम्बर दिएर व्यवसाय प्रारम्भ गर्ने अवसर दिन्छ। यसको लागि भौतिक रूपमा इस्टोनिया गइरहन पर्दैन, त्यसैले यो विद्युतीय आवास जस्तै भयो। सन् २०१४ देखि शुरू गरिएको यो कार्यक्रममा १७० भन्दा बढी मुलुकका १२०,००० विद्युतीय-निवासी (इ-रेजिडेन्ट्स) ३३,००० कम्पनी दर्ता गरेका छन्,

जसको कुल वार्षिक कारोबार (आम्दानी) १५ अर्ब युरो भन्दा बढी छ, यो विधिमा कम्पनी, त्यसका मालिक र कामदार सबै रिमोट हुन सक्छन्. [e-Residency of Estonia | Apply & start an EU company online](#)

१५. इस्टोनियाले मुलत चार क्षेत्रमा नीतिगत सुधार गर्यो. गैर आवासीय व्यक्तिका लागि विद्युतीय परिचयपत्र दिने व्यवस्था गर्यो. कम्पनी दर्ता प्रक्रिया सरलीकरण गर्यो. बैंकिंग नियम परिवर्तन गरेर अनलाइन खाता खोल्न सक्ने सुविधा दियो. र, विद्युतीय-निवासी तथा विद्युतीय रूपमा दर्ता भएको कम्पनीको कर दायित्व सम्बन्धी व्यवस्थामा सरलीकरण गर्यो.
१६. जर्जियाले आफ्ना नागरिकलाई मुलुकमै बसी बाहिरको काम गर्न र विदेशीलाई स्थायी प्रवेशाज्ञा दिएर रिमोट वर्क गर्न दिने नीति लागु गरेको छ. जर्जियाको “वर्क फर्म जर्जिया” नीतिका मुख्य विशेषता भनेको सरलीकृत कर प्रणाली, बैंकिंग प्रणालीबाट बाह्य भुक्तानीको सरलीकरण र डिजिटल नोम्याड भिसाको प्रावधान हुन्. डिजिटल नोम्याड भिसाको लागि प्रति महिना आम्दानी दुई हजार अमेरिकी डलर वा २४ हजार डलरको बचत देखाउन पर्छ. रिमोट वर्कको प्रमाण चाहिन्छ र स्वास्थ्य बीमा गरेको हुनुपर्छ. वार्षिक अमेरिकी डलर १५५,००० भन्दा कम आम्दानी छ भने १ प्रतिशत मात्र आयकर तिरे पुग्छ. डिजिटल नोम्याड भिसा लिए पछि आवासीय सुविधा पाइन्छ.
१७. माथि उल्लेख गरिएका मुलुक बाहेक अर्जेन्टीना, चेकस्लोभाकिया, नर्वे, पोर्चुगल, स्पेन, ग्रीस, भियतनाम, इन्डोनेसियाको बाली, साइप्रस आदिले डिजिटल नोम्याड भिसा दिने गर्छन्.

सुधारका लागि सुझावहरू

१८. रिमोट वर्क र डिजिटल घुमन्तेलाई सहजकारी नीतिगत व्यवस्था गर्नु नेपालका लागि लाभदायी हुन सक्छ भन्ने कुरा माथि नै चर्चा गरिएको छ. दक्ष जनशक्ति पलायन बढ्दै गइरहेको सन्दर्भमा मुलुकमै बसेर बाहिरको काम गर्न सहज गराउँदा हाम्रा धेरै आर्थिक-सामाजिक समस्या हल गर्न सकिन्छ. यसका लागि निम्न सुझाव प्रस्तुत छः
- (क) निम्न विशेषता भएको रिमोट वर्क नीति जारी गर्ने:
- (१) रिमोट वर्करको रूपमा श्रम कार्यालयमा अनलाइन दर्ता हुन सक्ने
 - (२) विदेशी कम्पनीको नियमित रोजगारीमा रही रिमोट वर्क गरेका नेपाली नागरिकले परिवर्त्य मुद्रामा वाणिज्य बैंकमा खाता खोल्न र त्यस्तो खातामा विदेशबाट रकम प्राप्त गर्न सक्ने
 - (३) रिमोट वर्करले नेपालको सामाजिक सुरक्षा कोषमा योगदान गर्न सक्ने
 - (४) वैदेशिक रोजगारदाताले रिमोट वर्करको निवृत्तिभरण वा अवकास-सुरक्षाका लागि गर्ने मासिक योगदान नेपालको सामाजिक सुरक्षा कोषमा जम्मा गर्न सक्ने.
 - (५) रिमोट वर्करका रूपमा विदेशको कम्पनीको नियमित रोजगारीमा रहेर प्राप्त गरेको तलब सुविधामा एकमुष्ट वार्षिक ५ प्रतिशत आयकर लाग्ने.
 - (६) विदेशी राहदानीबाहक गैरआवासीय नेपालीले रिमोट वर्करका रूपमा दर्ता हुन सक्ने
 - (७) विदेशी राहदानीबाहक गैरआवासीय नेपालीले रिमोट वर्करले आर्जन गरेको विदेशी मुद्रा मध्ये बचत भएको रकम विदेश ट्रान्सफर गर्न चाहेमा लैजान सक्ने जसको लागि पुर्व स्वीकृति नचाहिने.
 - (८) रिमोट वर्कमा नियमित कामदार राख्न चाहने कम्पनीहरूले कामदारसंग गर्ने करारको ढाँचा तोक्ने.

- (९) रिमोट वर्कमा नियमित कामदार राख्न चाहने कम्पनीहरूले कामदारलाई दिनु पर्ने गैर आर्थिक सुविधाहरू, जस्तै, विदा, विवाद समाधान, आदि सम्बन्धी प्रावधानहरू तोक्ने.
- (ख) निम्न विशेषता भएको डिजिटल घुमन्ते सम्बन्धी नीति जारी गर्ने:
- (१) मासिक २,००० डलर भन्दा बढी आम्दानी भएको वा ५० हजार डलर भन्दा बढी निक्षेप नेपालको कुनै वाणिज्य बैंकमा जम्मा गरेको प्रमाणको आधारमा एक पटकमा पाँच वर्ष म्याद भएको बहु-प्रवेश डिजिटल घुमन्ते प्रवेशाज्ञा जारी गर्ने व्यवस्था गर्ने. यस्तो प्रवेशाज्ञा-वाहकको पति वा पत्नीलाई पनि प्रवेशाज्ञा प्रदान गर्ने.
- (२) डिजिटल घुमन्ते भिसाको म्याद ५ वर्षको भए पनि एक पटकमा अधिकतम एक वर्षको मात्र आवासीय स्वीकृत दिने.
- (३) डिजिटल घुमन्ते प्रवेशाज्ञा वाहकलाई नेपालको वाणिज्य बैंकमा परिवर्त्य मुद्राको खाता खोल्न दिने. त्यस्तो खातामा बचत रहेको रकम ५० हजार डलर भन्दा बढी भएमा बढी भए जतिको रकम जुनसुकै बेला पनि विदेशको बैंकमा ट्रान्सफर गर्न दिने. ५ वर्षको भिसा अवधि सकिए पछि भिसा नवीकरण नगराएमा बैंकमा मौज्दात बाँकी रहेको पुरै रकम लैजान दिने.
- (४) डिजिटल घुमन्तेले नेपालमा बसी काम गरेर आर्जन गरेको वैदेशिक आयमा एकमुष्ट ५ प्रतिशत आयकर लगाउने.
- (ग) काठमाडौँ, भरतपुर, पोखरा र लुम्बिनी क्षेत्रमा रिमोट वर्क तथा डिजिटल घुमन्तेलाई अनुकूल हुने गरी इन्टरनेट सञ्जाल विकास, सुविधासम्पन्न को-वर्किंग कार्यस्थल र अन्य भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने र निजी क्षेत्रलाई लगानीका लागि उत्प्रेरित गर्ने.